

Arhivsko gradivo kot dokument o preprečevanju in zdravljenju stekline

IVANKA ZAJC CIZELJ

Pestrost pričevanj, ki jih skrivajo arhivski dokumenti, je zlasti bogata v gradivih upravnih fondov. Nema lokrat smo presenečeni, ker dokumenti razkrivajo stvari, ki jih nismo pričakovali med gradivom. Tako sem ob urejanju in inventarizaciji gradiva okrožnega urada Celje naletela na okrožnico z navodili, kako ravnati ob poškodbi, ki bi lahko povzročila steklino. Opisan je tudi preventivni postopek, ki ga mora narediti vsak sam ali navzoča oseba, če ni v bližini zdravilca in kaj mora storiti padar glede na čas, ki je potekel od poškodbe – ugriza sumljive živali.

Dokument kot tak je bolj izjema kot pravilo, saj kot pričevanja o preprečevanju stekline v omenjenih fondih zasledimo le morebitna poročila o gibanju sumljivih živali, ki jim sledijo t. i. kontumaci ali prepovedi prostega in nenadzorovanega gibanja psov in mačk; v statističnih poročilih o razširjenosti nalezljivih boleznih pa s tem v zvezi dobimo še podatke o številu obolelih in umrlih v določenem časovnem obdobju.

Predpisi, ki so urejali problematiko o tem, segajo v 18. stoletje. Patent, datiran 1. februarja 1781 na Dunaju, v osemnajstih točkah opisuje bolezenska znamenja ter preprečevanje in zdravljenje stekline:

1. Vse nekoristne pse je moral odstraniti ali lastnik sam ali gosposka, izjema so bili samo tisti psi, ki jih je posameznik uporabljal za opravljanje dejavnosti, in čuvaji.

2. Vsak lastnik psa ali katere koli druge živali je moral že pri najmanjšem sumu o steklini narediti vse potrebno (opazovati žival, obvestiti gosposko), da bi preprečil širjenje stekline, in sprejeti tudi morebitne materialne posledice – odškodnine za ubito žival (govedo, konj, drobnica, prašič ...) predpis ni predvideval.

3. Kadar je pes odklanjal hrano, predvsem tekočino, ter imel tudi druga tipična znamenja bolezni, so ga morali natančno opazovati, da so pravočasno odkrili, za kakšno vrsto bolezni gre.

4. Simptomi, ki so zbujali sum, da je pes zbolel za steklino, so predvsem vedenjski: pes je poklapan, išče samoto, se izogiba ljudem, renči (golči) in ne laja, ima zmedene oči, ne je, in kar je glavno – boji se vode in vsega, kar je tekoče.

5. Nadaljnja znamenja, ki so potrdila sum, so: pes brezglavo teče, dokler ne omaga, ne spozna svojega gospodarja, spremeni glas, med tekom hlasta levo in desno, iz gobca mu visi jezik in je blede barve, beži pred drugimi psi, ki z dvignjenimi smrčki vohljajo po zraku, če se oboleli

pes giblje v njihovi bližini.

6. Že pri najmanjšem sumu o steklini je moral gospodar psa privezati na verigo, da ni imel možnosti, da bi koga poškodoval in okužil. Če se je pojavilo več značilnih simptomov, je moral gospodar o tem obvestiti krajevno gosposko, ki je bolezen prijavila in poslala konjederca, da je psa ubil in (skupaj s kožo) globoko zakopal. Pri tem je moral biti zelo previden, da se ni okužil s slino ali krvjo bolne živali.

7. Omenjeni simptomi, še posebej strah pred vodo, se pojavijo tudi pri drugih obolelih živalih, izjema ni niti perutnina.

8. Domačo žival je lahko stekli pes ali kakšna druga stekla žival popadla brez vednosti gospodarja, zato je bilo treba vsako poškodovano (ugriznjeno) žival opazovati in ob izbruhu bolezni sporočiti gosposki, da je poskrbela za njeno "odstranitev".

9. Tisti, ki je vedel ali sumil, da je določeno žival ugriznila stekla žival, je moral poskrbeti, da so zadevo takoj prijavili oblastem, ker se je le tako lahko pravočasno poskrbelo za preventivo in s tem preprečilo prenos bolezni. S truplom okužene ali bolne živali so morali ravnati zelo previdno in preprečiti kakršen koli poseg na njem, pa naj je šlo za govedo, konja, drobnico, prašiča... Mrhovino so morali globoko zakopati s kožo vred tja, kjer ni bilo nevarnosti, da bi jo kdo izkopal.

10. Pri sumu, da gre za steklino, so najprej odstranili otroke in zaprli sumljivo žival, takoj nato pa opozorili okolico na nevarnost. S skupnimi močmi so žival ubili in obvestili gosposko, ki je morala poiskati lastnika. Kdor je opazil, da se po okolici potika sumljiva žival, je moral na to takoj opozoriti sosede.

11. Kadar je stekla žival ugriznila ali kako drugače poškodovala človeka, oziroma če je bil le v stiku z njeno slino, je bilo treba takoj poklicati padarja, medtem pa je moral poškodovani počivati. Rano so "očistili" tako, da so jo poskropili z milnico ali urinom in rano izprali (zdrgnili) z laneno krpo; pri tem delu roka nikakor ni smela biti v stiku s poškodbo ali kužnino. Ranjenca so nato takoj odpeljali k zdravilcu; nikakor ni smel sam hoditi ali se kako drugače gibati, ker bi to pospešilo krvni obtok in s tem dotok strupa v telo.

12. Če zdravilca ni bilo pravočasno na razpolago, je morala "primerna" oseba brez oklevanja izvesti "tri" posege.

13. Če je bil ugriz oziroma poškodba na delu telesa, kjer potekajo žile in kite in je mišičnega tkiva bolj malo, je bilo treba rano po izpiranju z urinom brez kakršnega koli oklevanja sprati in drgniti s slanico in laneno krpo, dokler ni začelala močno krvaveti; kri naj bi namreč izprala strup iz rane. Slanico so pripravili tako, da so pest soli raztopili v tekoči vodi. V navedenem primeru so kot prvo sredstvo bolj priporočali slanico, ker bi z nožem lahko poškodovali kite in žile.

14. Globoko rano na mesnatem delu telesa, npr. na mečih, stegnu ali debelejših delih roke, so z ostrim koničastim nožem krožno razširili in tako povzročili močno krvavitev celotne ranjene površine, kar naj bi spralo strup, nato so rano "očistili" še s slanico.

15. Pri površinskih, lažjih poškodbah in okužbi (praska, odrgnina, oslinjenje) so priporočali izžiganje "okuženega" predela z vročim železom tako močno, da je sledilo vnetje in gnojenje; z gnojem naj bi se namreč izločil strup iz organizma.

16. Nazadnje pa je bolniku še vedno ostalo upanje, da se priporoči bogu in zaupa v njegovo pomoč.

17. Poškodovanec, ki ni takoj ukrepal, ker je bil prepočasn ali preobčutljiv, oziroma ga je bilo strah, je moral sebi pripisati posledice hude bolezni.

18. Kadar koli se je zgodilo kar koli od omenjenega, ne glede na posledice (tudi če jih ni bilo), je bilo treba o tem obvestiti pristojno krajevno gosposko, ta pa je morala o zadevi obvestiti pristojno oblast in ravnati po njenih navodilih.

Na koncu sledi še pripis oziroma priporočilo, naj imajo ljudje pri sebi belo laneno krpo, da se lahko zavarujejo pred steklino psom, in sicer tako, da krpo držijo pred seboj. S krpo namreč dosežejo, da ima žival vtis, da je voda; ta pa pri besneči živali vzbuja strah in se zato boji približati človeku.¹

Na podlagi obravnavanega patenta je 24. aprila leta 1781, izšla okrožnica, ki je zahtevala odstranitev vseh psov, ki niso potrebni za opravljanje dejavnosti in čuvanje ter potepuške pse in tudi pse, ki hodijo po ulici brez vrvice.²

Sledila je okrožnica c. k. gubernija (11. junija leta 1783) z navodili, kako naj bi izbruh in širjenje pasje stekline v največji možni meri preprečili. Obnovljena je bila zahteva, da se pobije vse pse brez gospodarja, potepuške in zane-marjene pse. Ista zahteva je bila ponovljena tudi v okrožnici 7. julija leta 1799.

Psi so bili namreč glavni prenašalci stekline, in ker so živeli z ljudmi, tudi največja nevarnost za okužbo človeka. Tej okrožnici je bil dodan opis začetnih bolezenskih znamenj in potek bolezni pri psih in drugih živalih; navedeni so bili tudi osnovni sanitarni ukrepi za preprečitev in omejitev širjenja bolezni, kajti znano je bilo, da za steklino niso obolevali samo psi, ampak tudi ljudje in vse toplokrvne živali, ki so bile v neposrednem stiku z okuženo ali bolno živaljo.

Vsi preventivni ukrepi so do takrat še vedno obsegali le uničevanje bolnih živali, potepuških psov in psov brez gospodarja ter živali, za katere so sumili, da so okužene. Pobijanje vseh psov brez nadzora in brez gospodarja pa ni bilo vedno učinkovito, saj so lahko obolevali tudi psi, ki so imeli lastnika in so bili celo priklenjeni, zato je okrožnica leta 1833 navajala: "Med živalmi (mačkami in psi) se v naših deželah iz neznanega vzroka (torej na videz sama od sebe) pojavi bolezen, znana pod imenom pasja steklina (Hundswuth), zvijanje (Windigkeit), strah pred vodo (Wasserscheu)"³, in opozarjala tudi na te pse ter hkrati ugotavljala, da je bila steklina med ljudmi včasih pogostejša, ker niso poznali tako "učinkovitih sredstev, kot je hitra in takojšnja oskrba rane s sredstvi, ki izzovejo vnetje in gnojenje in niso bili dovolj pozorni na pse in njihovo bolezen.

Sedaj ima država na voljo sredstva, da obvesti in razjasni, predvsem pa poduči, zato je pojav te bolezni med ljudmi redek, se pa še pojavi sem in tja kak nesrečen primer".⁴

Nato so sledila navodila, ki "jih štajerskemu zdravstvenemu osebju priporočajo le kot nasvet in ne želijo z njimi vplivati na njihovo prepričanje in mnenje". In kakšna so bila navodila? Vsaj v tem, da je nujna čim hitrejša prva pomoč, se niso razlikovala od današnjih. Tudi kar se tiče temeljitega izpiranja ranjenega mesta, je ostalo enako - le da so takratni postopek nadaljevali s širitvijo poškodbe in izžiganjem rane, kar je predvideval že patent leta 1781.

Po predpisani metodi so morali obravnavati vsak sumljiv ugriz živali, ki sicer ni bila napa-dalna in je zaradi bolezni spremenila značaj: "Vsak ugriz živali, ki je popadla iz nepojas-njenega vzroka, ne da bi jo dražili, in če ni po takojšnjem opazovanju le - te ugotovljeno, da je popolnoma zdrava, je treba skrbno preventivno oskrbeti. Ob tem je treba povedati, da vsa poročila, ki prihajajo na gubernij navajajo, da je nepoznani pes (potepuški) brez opozorila ugriznil človeka (največkrat otroka) ali žival, na katero je naletel.

Skoraj vedno so psi tisti, ki razširjajo nevarno steklino (die Wasserscheu), zelo redko mačke in

¹ Vermehrtes Handbuch der Gesetze durch verlässige Auszüge vielfältiger, in die öffentliche Angelegenheiten, das Polizeiwesen, und andere jedermann, insonders den Beamten zu wissen nützliche Gegenstände einschlagender, von Jahre 1740 bis Ende Weinmonats 1784 erflossener allerhöchsten Verordnungen, str. 566 - 571, Gradec, 1. november 1784.

² Isto kot zgoraj, str. 269.

³ Zgodovinski arhiv v Celju /ZAC/, fond Okrožni urad Celje /OUC/ fasc. 139, sig. 139/1179, okrožnica z navodili za ravnanje ob sumljivi poškodbi, Gradec, 22/8-1833.

⁴ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1179.

še redkejši so primeri, da je to lisica ali volk."⁵

Če se je zgodila poškodba na zgoraj navedeni način, so morali rano obravnavati kot kužno in jo primerno oskrbeti. Prepričani so bili, da lahko hitra in "predpisana" prva pomoč ter "zdravljenje" prepreči izbruh stekline in mučno bolezen, ki se je navadno končala z grozljivo agonijo, pri kateri je bil lečeči zdravnik brez moči, zato so bila vsa njegova prizadevanja omejena na lajšanje agonije, da je zmanjšal trpljenje na "kar je resnično nujno".

Rano so najprej - v najkrajšem možnem času po ugrizu - sprali in zdrgnili s soljo ali dobrim lesnim pepelom, in sicer tako močno, da je snov prodrla v ranjeno tkivo, nato so počakali padarja ali zdravnika.

Kot pomemben postopek pri zdravljenju okrožnica navaja, "da po krvavitvi in izmitju rane aplicirajo hitro nekaj ostrega, če drugega ni pri roki pa urin, pomešan s cestnim prahom, zemljo, tobakom ipd; najboljši pa je lesni pepel, ki veže hitro tekoče živalske substance". Če je padar me-nil, da rana ni dovolj odprta ali da je pregloboka, jo je razširil z lanceto, ki so jo takrat uporabljali za puščanje krvi, da je lahko vanjo vstavil manjšo količino jedkovine (lapis causticus chirurgis) in jo pustil v njej toliko časa, da je rano zažgalo - tako naj bi namreč uničili strupe na površini. Po izžiganju so rano spet sprali. Podoben učinek bi lahko dosegli tudi z žarečim železom, vendar uporabo tega navodilo odklanja, ker je bil postopek s psihološkega vidika težko sprejemljiv. Nekateri padarji so uporabljali tudi špansko muho, ki so jo v obliki čepka vstavljali v rano ali z obližom pritrdili na ranjeno mesto, vendar jo kot sredstvo prve pomoči navodilo ne priporoča, ker nima neposredne uničevalne moči in rane ne zažge, ampak deluje samo vnetno, zato jo priporoča le kot sredstvo, ki sproži vnetje in poznejše gnojenje. Hkrati navodilo opozarja tudi na negativne posledice pretiravanja pri uporabi lapisa (vražji kamen = der Höllenstein), saj je lahko povzročil dogotrajno vnetje, ki je slabo vplivalo na zdravstveno in duševno stanje bolnika.

Lužila naj bi uporabljali količinsko in časovno v takih mejah, da se rana zagnoji, kajti "padarjem je nato na voljo veliko sredstev, da poskrbijo, da gnojenje vzdržujejo od šest do osem tednov, ampak tudi pri tem ne smejo pretiravati z nasilnim draženjem in prepogosto uporabo jedkovin".⁶

Postopek je bil neprijeten in "grozljiv" ter je z današnjega medicinskega stališča in poznavanja bolezni nesprejemljiv, ker je pomenil dodatno nevarnost za zastrupitev, tetanus (cestni prah), gangreno in še za niz komplikacij, ki so lahko nastale zaradi navedenega "zdravljenja" in so obremenile telo in oslabile imunski sistem. Tako

je marsikateri bolnik lahko umrl v agoniji zaradi tetanusa, gangrene ali sepse in niti ni bilo treba, da je zbolel za steklino. Žal so opisi poteka bolezni pri tako "zdravljenih" ljudeh verjetno izgubljeni, bi pa bili vsekakor zanimivi, saj bi iz njih lahko sklepali, kakšen je bil pravi vzrok smrti.

Razumljivo je, da so se ljudje bali "zdravljenja", zato okrožnica še posebej poudarja, da je treba ljudem razložiti, da je cilj zdravilčevega postopka predvsem preprečiti obolenje in smrt v mukah. Za preventivni poseg naj bi bilo dovolj, da so rano takoj oskrbeli, jo zažgali z lapisom ali drugim lužilom in dosegli vnetje ter posledično gnojenje.

Strah pred kirurškim posegom se je pojavljal zlasti pri materah in nekatere so s težkim srcem prepustile otroka padarjevemu obravnavanju, kar naj bi bilo prav tako nevarno kot zamolčanje poškodbe.

Ljudje, ki nevarnosti niso dobro poznali, so se bolj bali padarjevega "kirurškega" postopka kot bolezni in so z odlašanjem izzivali usodo. Možnost za preprečitev bolezni je bila le, če je bila poškodba pravočasno očiščena; torej čim prej po poškodbi, da so odstranili čim več kužne sline in tako preprečili ali zmanjšali vdor virusa v telo.

Ker niso poznali povzročitelja in so mislili, da je to neke vrste strup, tudi niso vedeli, da je, ko je virus prodril v telo, vse zaman, zato so menili, da bi bilo "neodgovorno ogrizenega, ki prvi dan po poškodbi ni dobil pomoči, prepustiti usodi, kajti tudi že zaprto ugriznino je treba oskrbeti - odpreti in vstaviti lužilo ... Postopek je aktualen tako dolgo, dokler se niso pojavili simptomi strahu pred vodo... Čas razvoja bolezni v živalskem organizmu ni določen (inkubacijska doba) ... in je glede na opazovanja včasih zelo kratek in včasih zelo dolg; vsak ima še lahko upanje, da se je z uničenjem poškodovanega tkiva uničil tudi strup ..."⁷

Postopek odpiranja rane in vstavljanja lužil ter sredstev, ki so povzročala vnetje (kantarida/španska muha, beladona/volčja češnja, žveplo, klor ...), so ponovili tudi, če se je rana kljub "zdravljenju" zacelila. Izbiro ustreznega dražilnega sredstva so prepuščali "modri odločitvi zdravnika".

Poleg opisa navedenega postopka "zdravljenja" je okrožnica kot posebej pomembno pri preprečevanju stekline omenjala še obveščanje in poročanje.⁸

Preprečevanje stekline kot kužne bolezni je bilo urejeno z zakonom št. 35, ki je bil sprejet 29. februarja leta 1880 in je določal postopke za preprečevanje in zatiranje kužnih /naleziljivih/ bolezni pri domačih živalih. Mednje je prišteval tudi steklino psov in drugih domačih živali.

⁵ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1179.

⁶ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1179.

⁷ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1179.

⁸ ZAC, OUC, fasc. 139, sig. 139/1179.

JOSEF ZIMBLER, k. u. k. Hoflieferant, Metall- und Bronzwarenfabrik, WIEN, VII/2, Burgrasse 33.

Hundemarken.

Zahl-, Schlüssel- und Konsummarken werden billigst berechnet.

Zahl-, Schlüssel- und Konsummarken werden billigst berechnet.

Die Reversoite mit Hund und Hundekopf nach Wahl laut Illustration wie oben; die Aversoite mit beliebig gewünschtem Text, Jahreszahl und laufender Nummer, wofür bei Abnahme von unter 1000 Stück eine Stanzvergütung wie verzeichnet zu entrichten ist.

Bei Abnahme von	Messing Kronen	Tombak Kronen	Kupfer Kronen	Paßfong Kronen	Aluminium Kronen	Stanzvergütung für Text auf Aversoite Kronen
Preise der Hundemarken per 100 Stück						
100 Stück	10.—	11.—	11.—	11.50	14.—	7.—
500 "	8.—	9.—	9.—	9.50	13.—	5.—
1000 "	7.50	8.50	8.50	9.—	12.—	keine

Größere Quantitäten laut Übereinkommen. Texte in beliebiger Sprache.

8

Vzorci pasjih znamk, cca. 1910. ZAC, MOC I, fasc. 136.

Kako postopati ob sumu, da gre za steklino, določa člen 35 omenjega zakona, ki pravi, da je treba, bolno žival in žival pri kateri, zaradi simptomov obstaja sum, da je okužena, takoj ubiti in jo tako odstraniti, da ni niti najmanjše nevarnosti okužbe. Določene živali, ki jih je bilo škoda ubiti samo zaradi suma, da so okužene s

steklino, so morali ločiti od zdravih in jih je moral nadzorovati živinozdravnik – za konje in govedo je bila karantena 4 mesece, za drobnico in prašiče pa 3 mesece. Če so se pri določeni živali, ki je bila v karanteni, pojavili očitni znaki stekline, so jo morali takoj ubiti.

Vse živali, ki se prosto gibljejo in za katere ni

bilo možnosti, da bi jih dali v karanteno, so morali ubiti že ob sumu, da so okužene. Brezpogojno so morali pobiti vse bolne živali in tudi vse pse in mačke, ki so bili v stiku z bolno živaljo. Če so kje opazili stekle ali sumljive pse, jih je dala oblast takoj pokončati in o tem je obvestila sosednje oblasti, ki so lahko predpisale omejitve gibanja psov – psi so morali biti pod nadzorom – priklenjeni na verigi pri domačiji ali na povodcu opremljeni z varnim nagobčnikom. Pse, ki niso bili opremljeni v skladu z navodili gosposke ali so prosto tekali, so takoj pobili. Okrajno politično glavarstvo je po potrebi organiziralo lovski pogon, da so pobili pse, lisice, volkove in druge možne prenašalce stekline.

Prepovedano je bilo odirati stekle živali, uporabljati njihovo meso ali ga prodajati. Trupla bolnih in okuženih živali so morali zakopati cela in le živinozdravniki ali drugi zdravniki so mrhovino lahko secirali.⁹

Zakonu je sledil izvršilni predpis ministrstva za notranje zadeve, za pravosodje in za kmetijstvo ter trgovino, ki v členu 35 podaja dopolnitve postopkov, navedenih v zakonu.

S preventivnega in zdravstvenega vidika pomeni omenjeni predpis vsekakor napredek, ker zahteva, da živali, pri kateri je šlo samo za sum okužbe, niso ubili, ampak so jo dali v karanteno in opazovali, kajti le tako so lahko z gotovostjo potrdili ali ovrgli sum. S tem so tudi preprečili, da bi ubijali zdrave živali. Žival, ki je zbolela za steklino, kar so ugotovili po simptomih, so takoj ubili in obvezno secirali.

Dokler sum stekline pri klateškem psu ni bil v celoti odstranjen, je bilo treba v vseh naseljih, kjer so takega psa opazili, omejiti gibanje psov, izjema so bili le lovski psi med pogonom in pastirski med pašo.

Prostor, kjer je bila stekla žival, so morali razkužiti, slamo in lesene stvari (ležišče) zažgati, kovinske posode in orodje pa razžariti.

Predpisu je bilo dodano navodilo, ki opisuje simptome, značilne za določeno kužno bolezen, pri posameznih živalih.

Navodilo definira, da je "steklina nalezljiva, hitro napredujoča bolezen, ki je najbolj pogosta pri psih in jo prenašajo stekle živali – najpogostejše psi z ugrizom. Najbolj značilni znaki obolevnosti so: razburjenost, besnost, razdražljivost, nagnjenje h grizenju, bodenju, trkanju ... (prava steklina ali besnost) oziroma nasprotno: brezvoljnost, mlahavost, omrtvičenje določenih delov telesa (tiha steklina)."

Pasja steklina se pokaže tako, da žival spremeni obnašanje, postane brezvoljna, neprijazna, neubogljiva, išče samoto, odklanja hrano in grize popolnoma neužitne stvari, kot so: kamenje,

slama, les, kovina, perje, usnje, ter liže vodo ali celo svoj seč. Ti znaki trajajo dan ali dva, nato začne pes besneti in hoče pobegniti; grize vse, kar se mu približa: pse, mačke in tudi večje domače živali, glas je zategnjen in hripav. Napadu besa sledi krajša omedlevica, tej pa mirovanje, med katerim pes ždi in popolnoma miruje – to stanje lahko vsak močnejši dražljaj prekine in pes začne besneti.

Navodilo poudarja, da ne drži trditev, da bi se stekel pes bal vode, pač pa da odklanja hrano ter grize neprebavljive in gnusne stvari. Pes hitro hujša, dlaka izgubi lesk, oči so kalne in vdrte; sledi ohromitev spodnje čeljusti in zadka. Napadi besnenja so vse bolj šibki in redki, pogin sledi v petih do sedmih dneh.

Pri tihi obliki stekline so znaki besnosti manj izraziti in hitreje nastopi ohromelost.

Mačja steklina je po simptomih podobna pasji in je opazna zlasti zaradi nenavadnega nemira in popadljivosti mačk.

Konjska steklina se kaže v z neobičajnem obnašanju živali; konj grize ranjeno mesto, postaja nemiren, plašen in vznemirjen, zgubi tek, težko požira, spremeni glas, pojavijo se krči; ob napadih rita, udarja, grize, kar doseže – sebe, opravo in druge živali; sope, iz gobca se mu cedi slina.

Napadi so z napredovanjem bolezni milejši; konju ohromi zadek in tako oslabi, da le še leži, dokler ne pogine, navadno četrty do šesti dan bolezni.

Goveja steklina je podobna konjski, le da govedo bode in trka z rogovi vse, kar doseže.

Ovčja in kozja steklina – živali so nemirne, spolno razdražene, imajo srbečico in odklanjajo hrano. Med napadi nenavadno poskakujejo, tep-tajo, škripljejo z zobmi, trkajo z rogovi, iz gobca se jim cedijo sline. Sledi ohromelost in pogin.

Svinjska steklina – bolni prašiči so plašni in razdražljivi, si drgnejo mesto ugriza, med napadom sopejo, na rilcu se jim pojavi pena, iz oči jim sije groza, grizejo kar koli. Pred poginom jim ohromi zadek.¹⁰

Nov zakon o preprečevanju in zatiranju živalskih kužnih bolezni je bil sprejet 6. avgusta leta 1909 in je obravnaval varovanje domačih živali pred kužnimi boleznimi ter odpravljanje škodljivih posledic teh bolezni.

Kot domače živali so navedene vse koristne domače živali, h katerim prišteva tudi pse, mačke in perutnino.

Zakon je natančno definiral nalezljive bolezni, ki so jih morali prijaviti ustrezni oblasti, med njimi omenja tudi steklino; lastnik živali ali

⁹ Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane, leto 1880, del XIV, št. predpisa 35, Dunaj 14. april. 1880, Zakon o preprečevanju in zatiranju kužnih bolezni pri živalih.

¹⁰ Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru zastopane, leto 1880, št. predpisa 36, Ukaz ministerstev za notranje reči, pravosodje, poljedelstvo in trgovino od 12. aprila 1880, s katerim se izdajo izvršitvena določila k postavi 29. februarja 1880 (Drž. zak. št. 35) o odvrcah in zatiranju kužnih bolezni pri živalih, Dunaj 1880.

tisti, ki je skrbel za žival (pastir, oskrbnik), je moral bolezen prijaviti občinskemu načelniku in bolno ali sumljivo žival osamiti. Kot sumljive so obravnavali vse tiste živali, pri katerih so se pojavila znamenja bolezni in tudi tiste, za katere so vedeli ali samo sumili, da so bile v stiku s kužnino. Bolezen je lahko prijavila tudi tretja oseba.

Občinski načelnik je o izbruhu bolezni obvestil politično okrajno oblast in hkrati poskrbel:

- da so dali bolne živali v karanteno,
- da živali iz "okuženih" krajev niso premeščali,
- da v "okuženih" krajih ni bilo sejmov in drugega trgovanja z živalmi,
- da so zdrave živali takoj ločili od bolnih in sumljivih.

Če je žival poginila, so jo "shranili" na določenem kraju do prihoda sanitarne ("kugopazne") komisije, ki jo je vodil pooblaščen živino-zdravnik.¹¹

Navedeni predpis se po opisu bolezni in preventivi posebej ne razlikuje od prejšnjega, pomeni pa precejšen napredek v postopkih sanitarne in veterinarske službe. Merila so bila strožja in "stimulirali" so prijavljanje bolnih in sumljivih živali tudi s tem, da so kmetje ali drugi lastniki živali, če je šlo za urgentni zakol, dobili odškodnino na podlagi cenitve žive živali.

Stekle živali in tiste, pri katerih je obstajal sum, da so okužene, niso smeli klati ali kakor koli uporabljati. Trupel teh živali, če so poginile ali bile ubite, niso smeli odirati in razsekavati, ampak so jih morali "odstraniti" cela – jih ustrezno zakopati, ali kar je bolj priporočljivo, zažgati.

Glede psov kot glavnih prenašalcev stekline na domače živali in ljudi, je bilo sprejeto, da mora biti vsak pes evidentiran in imeti razpoznavno pasjo znamko, ki je zavedena tudi v pasjem katastru – tega so morala voditi občinska predstojništva; poleg navedenega je omenjeni kataster vključeval še te podatke: ime in naslov lastnika, opis psa (pasma, velikost, barva in dolžina dlake, posebna znamenja) in številko pasje znamke. Pes, ki na ovratnici ni imel pasje znamke, je bil obravnavan kot potepuški in odstranjen. Lastniki psov so morali vsako spremembo števila psov pravočasno sporočiti na občinski urad. Pravila so bila strožja v dobi pasjih zapor.¹²

Med njimi so bili na podlagi državnega zakona št. 177 iz leta 1909 sprejeti tile veterinarsko-policijski ukrepi:

1. Vsi psi so morali na kovinski ali usnjeni ovratnici nositi razpoznavno pasjo znamko, ki jo je izdala pristojna občina.

2. Posestniki so morali v 24 urah sporočiti vsako spremembo števila psov ustreznemu upravnemu organu; v Celju mestnemu magistratu.

3. Vsi psi so morali nositi varen nagobčnik, ki prepreči grizenje, in biti na vrvici. Hišni psi (čuvaji) so morali biti podnevi in ponoči pripeti na varno verigo.

4. Lovci so lahko izjemoma uporabljali svoje pse, ampak le v kraju lovskega pogona in med lovom. Pred lovom in po njem pa je veljala zapora tudi za te pse.

5. Pse je bilo prepovedano jemati s seboj v gostilne in javne lokale.

6. Psov iz kraja, v katerem je veljala pasja zapora, niso smeli izvažati; izjema so bili samo tisti psi, ki so jih nameravali pobiti.

7. Pse, ki niso bili opremljeni (zavarovani) v okviru teh določil ali so bili brez pasjih znamk, so konjederci brezpogojno uničili. Pobili so jih tudi po odpravi pasje zapore, če niso bili primerno opremljeni (vrvica, nagobčnik, pasja znamka) – te pse so odpeljali in usmrtili na stroške posestnika oziroma lastnika; proti temu so tudi uvedli kazenski postopek zaradi kršitve zgoraj omenjenega zakona.

8. Konjederci so delali varnostne obhode vsakih enajst dni.

9. Na mejah ogroženih občin – ob cestah in poteh – so postavili table, označene s slamnatimi snopi in napisi Pasji zapor.

10. Prebivalstvo so seznanili z načinom prenosa bolezni in nevarnostjo za okuženega, ker je "skoro izključno smrtna".

11. Pse in mačke, ki so bili v stiku z bolno živaljo (psom) so takoj ubili.¹³

Glede na ohranjene dokumente sklepam, da je šlo za tri stopnje omejitve gibanja psov in mačk – najstrožji (kot je navedena zgoraj) ob pojavu stekle živali, sledila je blažja oblika, ko je bila nevarnost stekline mimo – ali kot navaja predpis:

"... ko se je posrečilo s strogimi naredbami zatreti pasjo steklino ... s tem, da so se uničili vsi okužbe sumljivi psi in se je na ta način zanesljivo odstranil vir te nevarne kuge..."¹⁴ V tej fazi so psi z varnim nagobčnikom lahko prosto tekali in jim ni bilo treba biti na vrvici, hišnim psom, na mestih, kjer ni bilo nevarnosti, da bi prišli v stik z drugimi psi, ni bilo več treba nositi nagobčnika; tej je sledila tretja, ki naj bi pomenila odpravo pasje zapore, je pa bila še vedno preventivna in je zahtevala:

Vsi psi v mestu morajo biti vpisani v pasji kataster mestne občine.

¹¹ Državni zakonik za kraljevine in dežele, zastopane v državnem zboru, del LXXX, izdan 27. novembra 1909, zakon št. 177 z dne 6. avgusta 1909 o odvratanju in zatiranju živalskih kužnih bolezni, Dunaj 1909.

¹² Zgodovinski arhiv v Celju, fond Mestna občina Celje I, fasc. 157; Razglas št. 17068 z dne 27/3-1914.

¹³ Zgodovinski arhiv v Celju, fond Mestna občina Celje II, fasc. 84; Razglas št. 460/20, mesto Celje, pasji zapor.

¹⁴ Zgodovinski arhiv v Celju, fond Mestna občina Celje II, fasc. 84; Razglas št. 1181/23, dovoljenje za olajšavo strogega pasje-ga pripora, mestni magistrat 30/3-1923.

Vsi psi, tudi priklenjeni, morajo biti vedno opremljeni s pasjo znamko, ki jo je izdal mestni magistrat.

Konjederec mora psa brez znamke uničiti, lastnika pa prijaviti, da proti njemu uvedejo kazenski postopek.¹⁵

Z navedeni preventivnimi ukrepi so se najbolj zanesljivo borili proti smrtni bolezni, katere povzročitelja dolgo niso odkrili, saj ga vsi dokumenti, ki opisujejo "zdravljenje", navajajo kot "strup". In čeprav povzročitelj ni bil znan, so se v bistvu lahko borili proti razširjanju bolezni, ker so poznali pot okužbe - vedeli so, da se bolezen prenaša neposredno s slino bolne ali okužene živali, ki mora priti v stik z "žrtvino krvi", to pa se lahko zgodi z ugrizom ali lizanjem.

Zdaj je dokazano, da steklino povzroča virus, proti kateremu še niso odkrili zdravila in je edina možna zaščita pasivna imunizacija (v telo vnesejo protitelesa) in aktivna imunizacija (v telo vnesejo oslabljen ali mrtev virus in telo samo izdelava protitelesa). Pasivno imunizacijo uporabljajo predvsem pri utemeljenem sumu, da je žival, ki je poškodovala človeka okužena ali bolna ali to dokažejo s preiskavo. Aktivno imunizacijo pa uporabljajo preventivno - predvsem pri ljudeh, ki veliko delajo z živalmi in v gozdu. Eden od najbolj razširjenih preventivnih ukrepov je vsakoletno obvezno cepljenje vseh psov proti steklini.

Kot nekdanj so tudi danes še vedno najpogostejši možni vir okužbe človeka psi in mačke, ki so prišli v stik z okuženo divjo živaljo (lisico, kuno, veverico ...) ali so žrli okuženo mrhovino. Z vgrizom ali lizanjem ranjenih delov telesa prenese okužena ali bolna žival virus v rano.

Če ob poškodbi obstoja sum, da je bila žival okužena ali stekla, je treba takoj ustrezno ukrepati. Prva pomoč je takojšnje temeljito spiranje rane z vodo, ščetko in milom.

Poškodbo je treba prijaviti Zavodu za zdravstveno varstvo, ki sproži postopek za nadzorovanje živali - navadno psa ali mačke.

Ključnega pomena je pravočasna zdravniška pomoč po sumljivi poškodbi, vsekakor pa pred pojavom prvih bolezenskih znakov - torej pred izbruhom bolezni. Že pri najmanjšem sumu, da gre za steklino, je nujno zaščitno aktivno cepljenje in cepljenje s hiperimunim serumom. Cepljenje mora biti pravočasno, kajti cepivo začne varovalno delovati šele po dveh tednih po aplikaciji in vsako zapoznelo cepljenje pomeni v bistvu "tekmo s smrtjo".¹⁶

V zadnjem času so aktivno cepljenje z oslabljenimi ali mrtvimi povzročitelji izboljšali

do te stopnje, da ga lahko uporabljajo kot profilakso pri izpostavljenih osebah (veterinarji, gozdarji) ter zaščito pri domačih in divjih živalih (vsakoletno obvezno cepljenje psov, nastavljanje antirabičnih vab lisicam).

Potek nezdravljene bolezni je dramatičen in v prvi fazi latenten. Po okužbi potuje virus po mezigovnicah do živčevja. Bolezenski znaki se pojavijo, ko pride virus do živčnih celic možganov in hrbtne mozga. Inkubacijska doba (čas od okužbe do pojava bolezni) je približno od enega do treh mesecev. Bolezen se začne z neznačilno rahlo povišano telesno temperaturo, glavobolom, pobotostjo, nedoločenim strahom in občutkom tesnobe. Okuženi ima lahko bolečine na mestu vnosa okužbe in mravljinčavost v predelu, ki ga oživčujejo prizadeti živci. Melanholiji prve stopnje sledi stopnja močne razdražljivosti, ko lahko že najmanjši dražljaj (šum, dotik) povzroči pravo besnenje, ki se mu pridružijo še težave z dihanje in požiranjem. Bolnika se ne da pomiriti. Sledi faza, ko bolnik ne more več požirati, slina mu teče iz ust in že ob pogledu na tekočino se mu začnejo goltne mišice močno krčiti, zato je bolezen tudi dobila ime hidroforija (strah pred vodo). Bolezen se lahko konča z zadušitvijo ali visoko telesno temperaturo, ki ji sledijo omotičnost, nezavest, ohromitev mišic in čutil ter v enem do treh dneh smrt.¹⁷

Bolezen tudi danes ni ozdravljiva, zato so vsa prizadevanja zdravstvene službe usmerjena v preprečevanje okužbe in pravočasno ukrepanje v primeru suma, da gre za poškodbo, ki jo je povzročila stekla žival.

Bolezen je torej ostala smrtna, le s to razliko, da je z odkritjem povzročitelja in cepiva možno preprečiti izbruh bolezni in s tem tudi smrt. S cepivom torej pretrgamo pot povzročitelja od mesta okužbe do živčnih celic možganov in hrbtne mozga tako, da vnesemo v telo že formirana protitelesa s hiperimunim serumom ali da poskrbimo, da telo ta protitelesa ustvari samo z aktivnim cepivom, ki vsebuje oslabljene oziroma mrtve povzročitelje bolezni.

Tako danes, nekoč pa je bilo vse, kar so lahko naredili le to, da so poskušali preprečiti, da bi povzročitelj vdrl v telo oziroma da bi vdrl v čim manjših količinah in bi bilo vsaj upanje za preživetje; postopek, ki so ga pri tem uporabljali, pa je bil z zdravstvenega vidika vprašljiv in je pomenil dodatno možnost za okužbo in smrtno nevarnost tudi za tistega, ki niti ni bil okužen z virusom stekline.

¹⁵ Zgodovinski arhiv v Celju, fond Mestna občina II, fasc. 84, Razglas št. 1181/23, odprava pasje zapore, Mestni magistrat celjski 20/11-1923.

¹⁶ Dr. Gerhard Venzmer, Domači zdravnik, MK Ljubljana 1977, str. 353. /Cepivo - imunski serum proti steklini je odkril Francoz Luis Pasteur pred več kot sto leti; *1866, +1895/.

¹⁷ Kako deluje?, Človek in njegove bolezni, Tehniška založba Slovenije Lj. 1988, str. 360.